VÄSTERBOTTENS MUSEUM

ARKEOLOGISK RAPPORT

Skog & Historia

Rapport över kvalitetssäkring av kulturlämningar i Malå sn & kn. Västerbottens län. 2010

Västerbottens museum/ Uppdragsverksamheten
Berit Andersson 2010 Dnr 501/10

Innehåll

Bakgrund 1
Förutsättningar 1
Fältgranskning 2
Kartblad 2
23I 3h 2
23I 4g 2
23I 4h 3
23I 4j 4
23I 5j 5
23J 4a 6
23J 4b 7
Resultat 8
Utvärdering 9
Referenser 9
Kartbilaga 10

Omslagsbilden visar ett spismursröse i en husgrund i Nedre Aspliden.

Bakgrund

Under de år som Skog & Historia bedrevs i Västerbottens län, 1997 – 2007, har ca 14 000 forn- och kulturlämningar registrerats. Under dessa år har fornlämningar prioriterats vid granskning. Detta har medfört att antalet möjliga fornlämningar i det återstående materialet, som ej kontrollerats av arkeolog, är ganska lågt. Emellertid återstår ett antal tusen kulturlämningar att kvalitetsgranska.

Under ett flertal år har Västerbottens museum och Skogstyrelsen i Umeå arbetat med att koordinatsätta inventeringsmaterial från papperskartor till digital form och alla markeringar finns i dagsläget som punkter i shape-format. Vi är dock medvetna om att detta förfarande innebär en möjlig felkälla. Socknar med många möjliga fornlämningar har prioriterats samt där inventerarna varit arkeologer eller förvärvat en stor inventeringskompetens. I årets arbete har sentida bebyggelselämningar prioriterats lågt.

År 2010 prioriteras kvalitetsgranskning i Malå socken. Här genomfördes granskning även 2009 men eftersäsongen återstod det fortfarande ca 1000 lämningar som inte hade kontrollerats av arkeolog. Vi valde därför att fortsätta granskningsarbetet även under 2010. De inventerare som deltog i Skog & Historia-inventeringen i Malå medverkade under ett flertal år och blev väldigt duktiga. Vid kontroll har deras bedömningar överlag varit korrekta och inprickningarna är av god kvalitet.

Förutsättningar

År 2008 ombads Västerbottens museum att göra en prioritering bland de ca 14 000 lämningar som framkommit inom ramen för projektet Skog & Historia åren 1997 – 2007. Utgångspunkten i denna prioritering var att 1000 lämningar skulle granskas per år. Under innevarande år erhölls mindre än hälften av de äskade medlen för granskningsinsatser i länet. Detta innebar att antalet lämningar som skulle granskas blev betydligt lägre än de planerade 310. Inför årets granskning valdes 4 kartblad ut (1:10 000) med ca 80 lämningar. Två av kartbladen hade valts ut redan 2009, men ej hunnits med det året. De utvalda kartbladen ligger i Malå sockens södra del.

Bild 1. Timmerdoning som vuxit fast i ett träd.

Fältgranskning

Kartblad

Under året har granskningsinsatser gjorts på kartbladen 23I 3h, 23I 4g, 23I 4j, 23J 4a samt 23J 4b (5 kartblad) i Malå socken. Alla kartblad ligger i socknens södra del som gränsar mot Norsjö socken, förutom kartbladet 23I 4g som gränsar till Lycksele socken (se kartbilaga).

I samband med granskningsarbetet gjordes en byråmässig bedömning av lämningarna på de utvalda kartbladen. Vid detta arbete gjordes en bedömning att ej besöka alla lämningar i fält och de som ej besöktes skulle utgå. Huvudparten av lämningar som ej besökts i fält utgörs av ängslador, torvtäkter, myrodlingar, stenkistor, brofästen, recenta härdar samt platser där det inte finns några lämningar kvar. Totalt var det 37 lämningar som vid den byråmässiga granskningen gavs bedömningen ”utgår” (se tabell nedan).

Kartblad	Svs nr Malå	Lämningar	Utgår
23I 4g	64,69,71,73,1499	lador, torvtäkt, myrodling	5
23I 4j	815, 824	lada, hg uppgift om	2
23J 4a	838,858,859,862,867,908,926, 927,942,943,944,1581-1585,1839	broar, kavelbroar, lador, stenkistor, myrhässja, torvtäkt, recent härd	17
23J 4b	351,861,863,865,866,933-937, 940, 1601,1798	lador, brofästen, stenkistor, tjärdal, recent härd, övrigt	13

Tabell 1. Svs nummer och lämningstyper som erhållit bedömningen Utgår, efter byråmässig granskning.

23I 3h

På detta kartblad är det endast en lämning som granskats. Det är en tjärdal som inte blev granskad år 2009. Tjärdalen kunde inte återfinnas då det på platsen i dag är ett utvidgat timmeravlägg och tjärdalen sannolikt förstörts i samband med detta.

Lämningstyp	Fast fornlämning	Bevakas	Övrig kultur-historisk lämning	Utgår
Kemisk industri				1
Summa				1

Tabell 2. Granskade lämningar inom kartbladet 23I 3h

23I 4g

Inom detta kartblad (se kartbilaga) ligger gruvsamhället Kristineberg. Genom kartbladet löper den fd linbanan som byggdes för att frakta malm från Kristinebergsgruvan till Boliden. Nordväst om Kristineberg ligger byn Aspliden med lämningar efter äldre bebyggelse, kolbotten, tjärdal samt en kvarn. På toppen av Hornberget granskades sentida ristningar på berghällar där det enligt uppgift även har funnits en dansbana. En ristning i träd visade sig vara spår efter man tagit en vril.

Lämningstyp	Fast fornlämning	Bevakas	Övrig kultur-historisk lämning	Utgår
Husgrund historisk tid			3	
Kemisk industri			1	
Kolningsanläggning			1	
Kvarnlämning			1	
Ristning historisk tid			1	1
Summa			**7**	**1**

Tabell 3. Granskade lämningar inom kartbladet 23I 4g

Bild 2. Ristning i berghäll på Hornberget norr om Kristineberg.

23I 4h

Vid förra årets granskningsarbete registrerades ett flertal väldigt stora odlingsrösen samt två husgrunder vid det som i folkmun kallas Nedre Aspliden. I samband med fjolårets rapportarbete påträffades äldre kartmaterial som visade att ytterligare bebyggelse funnits i området. Platsen återbesöktes därför vid årets granskning och två husgrunder och en brunn registrerades.

Lämningstyp	Fast fornlämning	Bevakas	Övrig kultur-historisk lämning	Utgår
Husgrund historisk tid			2	
Brunn			1	
Summa			**3**	

Tabell 4. Granskade lämningar inom kartbladet 23I 4h

Bild 3. Välbevarad husgrund vid Nedre Aspliden.

23I 4j

Stora delar av kartbladets västra del består av myrmark med mindre bäckar vid vilka man anlagt dammvallar för bevattning. I kartbladets norra del ligger byn Rentjärn samt torpet Kina (se kartbilaga). Mannen som anlade bebyggelsen i Kina kallades allmänt för ”Kejsaren av Kina” men ägde aldrig någon egen mark. I anslutning till Rentjärn och Kina finns främst äldre gårdslägen med husgrunder och jordkällare.

Lämningstyp	Fast fornlämning	Bevakas	Övrig kultur-historisk lämning	Utgår
Bytomt/gårdstomt			2	
Brunn			1	1
Dammvall			4	
Dike/ränna			3	
Husgrund historisk tid			7	
Kemisk industri			1	
Kolningsanläggning			1	
Ristning historisk tid			1	
Summa			**20**	**1**

Tabell 5. Granskade lämningar inom kartbladet 23I 4j

Bild 4. Kvarlämnat tvättfat i Kina

Bild 5. Kvarlämnad traktor i Kina

Bild 6. Gammal trampbil vid husgrund i Rentjärn

Bild 7. Bron finns kvar men huset är borta.

23I 5j

Under de sista årens Skog & Historia- inventeringar registrerades ett antal små stenhögar som enligt muntlig tradition var samiska gravar. Kunskapen om samiska gravar i skogslandet är mycket bristfällig och vi har inlett ett arbete med att försöka förbättra kunskapsläget genom att notera förekomsten av stenhögar i terrängen med okänd funktion. Dessa stenhögar ligger i ett område medväldigt stora stenblock, ca 1,5 km öster om byn Strömfors där det enligt K.B. Wiklund fanns ett viste i början av 1900-talet. Ca 200 meter sydöst om stenhögarna ligger sju härdar runt en mindre tjärn. Den finns ingen muntlig tradition om dessa stenhögar, men de har tolkats som uttryck för samisk identitet i en CD-uppsats i arkeolog (Lundmark 1999). Eftersom det inte finns någon tradition knutna till dessa stenhögar har de registrerats som Övrigt. Detta kartblad ingick ej i de som ursprungligen utvaldes för granskning detta år.

Lämningstyp	Fast fornlämning	Bevakas	Övrig kultur-historisk lämning	Utgår
Övrigt			3	
Summa			3	

Tabell 6. Granskade lämningar inom kartbladet 23I 5j

Bild 8. De tre stenhögarna som registrerats i närheten av ett viste.

23J 4a

Endast ca 75% av detta kartblad ligger inom Malå socken (se kartbilaga) och det finns ingen samlad bebyggelse i området. Vid Kvarnberget ligger rester efter ett nybygge från början av 1800-talet. I närheten av gårdsplatsen finns rester av en vattendriven spånhyvel. I övrigt finns en tjärdal samt en fördämningsvall på detta kartblad. I anslutning till Malån har ett båtdrag för flottarbåtar registrerats. Som framgår av nedanstående tabell har en stor andel av de granskade lämningarna bedömts som ”Utgår” varav många var felinprickade och ej kunde återfinnas och vissa var även naturbildningar som registrerats som lämningar av olika slag.

Lämningstyp	Fast fornlämning	Bevakas	Övrig kultur-historisk lämning	Utgår
Bytomt/gårdstomt			1	
Dammvall			1	1
Drag			1	
Fossil åker				1
Färdväg				1
Husgrund historisk tid			1	
Kemisk industri			1	
Kvarn				1
Ristning historisk tid				1
Träindustri			1	
Vägmärke				1
Övrigt				1
Summa			6	7

Tabell 7. Granskade lämningar inom kartbladet 23J 4a

Bild 9. Rester av ett drag för flottarbåtar vid Malån.

23J 4b

Endast ca 20% av detta kartblad ligger inom Malå socken (se kartbilaga). Malån rinner i rakt öst-västlig riktning i kartbladets norra del och omfattas av Malå-Storforsens naturreservat. Fast bebyggelse har funnits vid Kvarheden och ett nybygge planerades vid Mörttjärnberget men blev aldrig bebyggt.

Lämningstyp	Fast fornlämning	Bevakas	Övrig kultur-historisk lämning	Utgår
Husgrund historisk tid			4	
Kemisk industri			1	
Naturbildning med bruk, tradition			1	
Röjningsröse				1
Summa			**6**	**1**

Tabell 8. Granskade lämningar inom kartbladet 23J 4b

Bild 10. Ovanligt stort spismursröse på Kvarnheden

Resultat

Totalt har 93 lämningar granskats under året, varav 56 har granskats i fält. De lämningar som granskats byråmässigt och ej besökts i fält har fått bedömningen ”Utgår” (37 st). Många av de lämningar som bedömts som *Utgår* är platser där det finns muntliga uppgifter men inga synliga lämningar kvar. Vid fältgranskningen har 11 bedömts som ”Utgår”, mer än hälften av dessa (7 st) är belägna på samma kartblad varav flera var felinprickade och ej kunde återfinnas. Av de 93 lämningarna är 9 nyfynd som ej var registrerade inom Skog & Historia, dessa utgörs av bevattningsdiken, dammvallar samt husgrunder. Bland de granskade lämningarna som kvarstår har alla 45 st bedömts som ”Övrig kulturhistorisk lämning”.

Kartblad	Fast fornlämning	Bevakas	Övrig kultur-historisk lämning	Utgår	Summa
23I 3h				1	1
23I 4g			7	1	8
23I 4h			3		3
23I 4j			20	1	21
23I 5j			3		3
23J 4a			6	7	13
23J 4b			6	1	7
Summa			45	11	56

Tabell 9. Antal granskade lämningar per kartblad.

Bild 11. Kvarlämnad symaskin vid en husgrund i Rentjärn

Utvärdering

Inför årets granskning valdes 4 kartblad ut (1:10 000) med ca 80 lämningar. Två av kartbladen hade valts ut redan 2009, men ej hunnits med det året. De utvalda kartbladen ligger i Malå sockens södra del. Totalt har 93 lämningar granskats under året, varav 56 har granskats i fält. De lämningar som granskats byråmässigt och ej besökts i fält har fått bedömningen ”Utgår” (37 st). Många av de lämningar som bedömts som *Utgår* är platser där det finns muntliga uppgifter men inga synliga lämningar kvar. Vid fältgranskningen har 11 bedömts som ”Utgår”, mer än hälften av dessa (7 st) är belägna på samma kartblad varav flera var felinprickade och ej kunde återfinnas. Bland de granskade lämningarna som kvarstår har alla 45 st bedömts som ”Övrig kulturhistorisk lämning”. Avsaknaden av fornlämningar beror dels på att det som var registrerat på de utvalda kartbladen främst var kulturhistoriska lämningstyper, dels på att markslaget främst består av myr- och moränmark med inslag av storblockig morän. Trots att de anvisade inventerarna under åren i Malå i huvudsak varit väldigt duktiga så var en hel del lämningar felinprickade på enskilda kartblad och det gjordes även ett flertal nyfynd av t ex. bevattningsdiken i anslutning till lämningar registrerade av anvisade inventerare. Detta visar att Skog & Historia- materialet kräver granskningsinsatser.

Referenser

Lundmark, Linda. 1999. Identitet och kulturmöten. Röseliknande stensamlingar i Västerbottens inland. CD-uppsats i arkeologi. Vt-1999. Institutionen för arkeologi, Umeå universitet.

Rökåbygdens byaförening: ”Hä ska du vetta å he väijt du”. Boken om Rökåbygden och dess historia. Red. I-B Hultmar

Wiklund, K. B. 1921. Etnografiska anteckningar från skogslapparna i Malå. Västerbotten 1921.1: 7 – 19. Västerbottens läns hembygdsförbund.

Kartbilaga

Granskade kartblad
23I8G
23I8H
23I8I
23I8J
23J8A
23J8B
23I7G
23I7H
23I7I
23I7J
23J7A
23J7B
23I6G
23I6H
23I6I
23I6J
23J6A
23J6B
23I5G
23I5H
23I5I
23I5J
23J5A
23J5B
23I4G
23I4H
23I4I
23I4J
23J4A
23J4B
23I3G
23I3H
23I3I
23I3J
23J3A
23J3B
23I2G
23I2H
23I2I
23I2J
23J2A
23J2B
23I1G
23I1H
23I1I
23I1J
23J1A
23J1B
23I0G
23I0H
23I0I
23I0J
23J0A
23J0B
N
Malå
Kristineberg
0 2,5 5 10 Kilometers

Granskade lämningar kartblad 23I 4g

Granskade lämningar kartblad 23I 3h & 4h

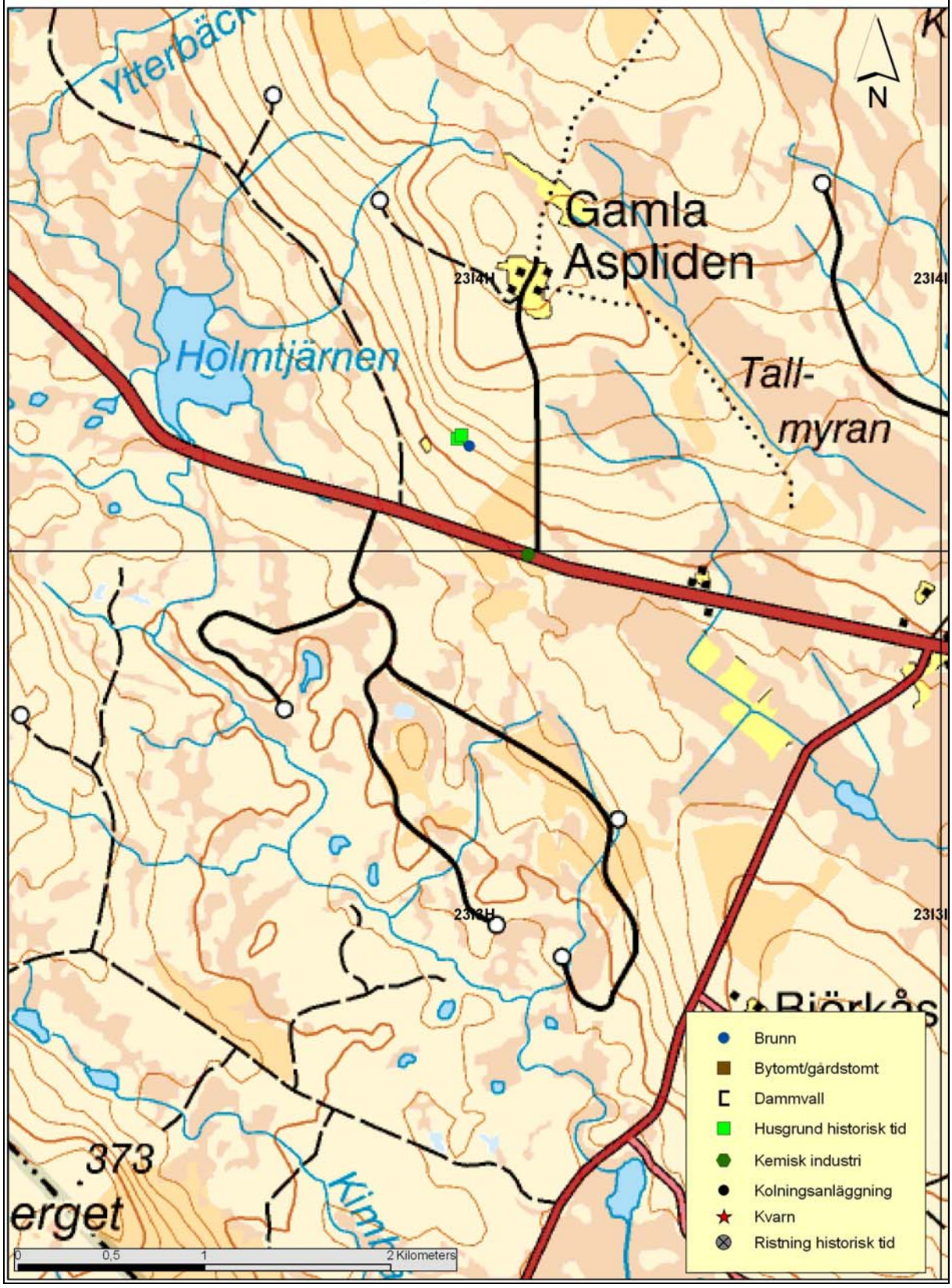

Granskade lämningar kartblad 23I 5j

Granskade lämningar kartblad 23J 4a

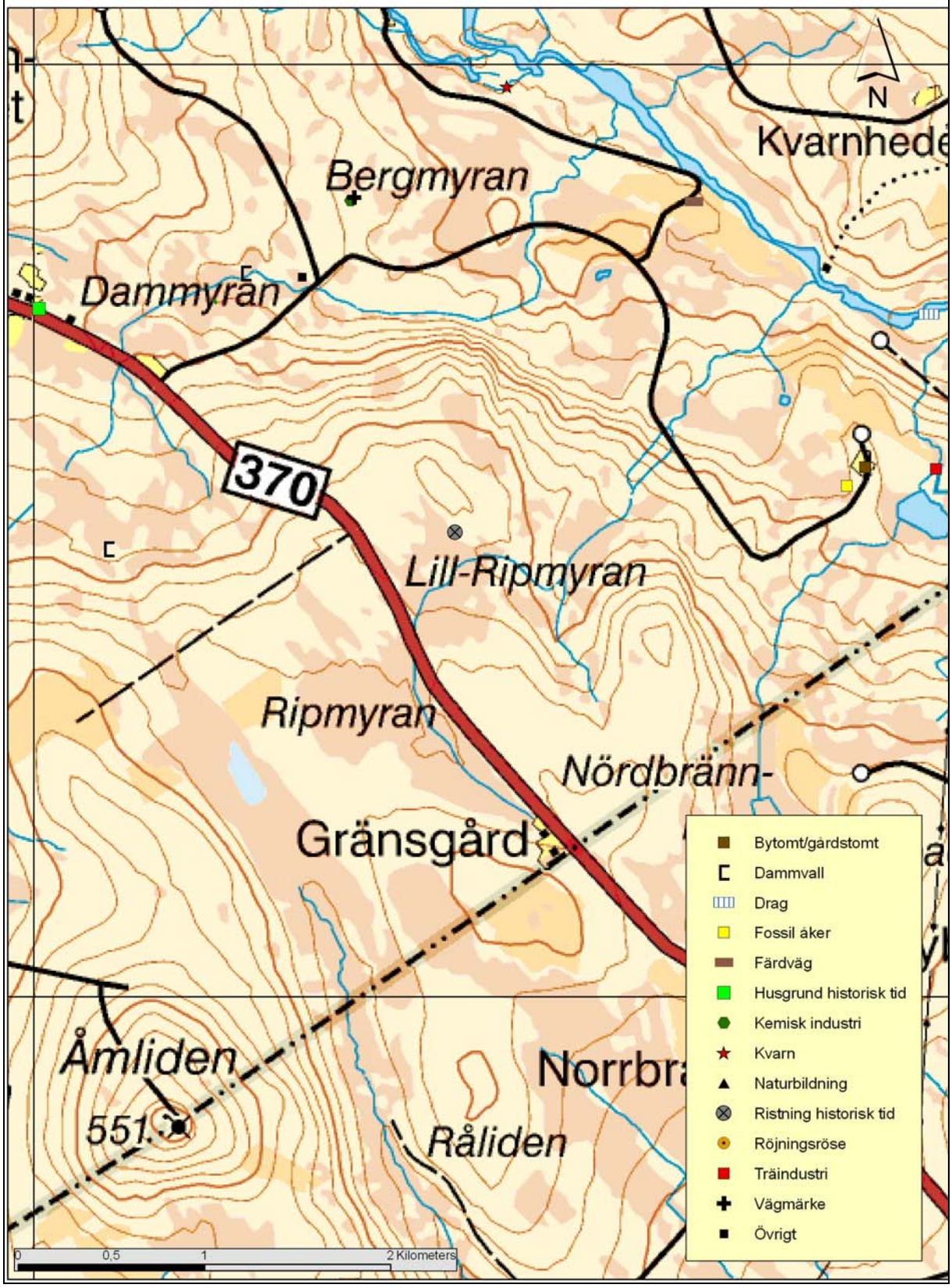

Granskade lämningar kartblad 23J 4b

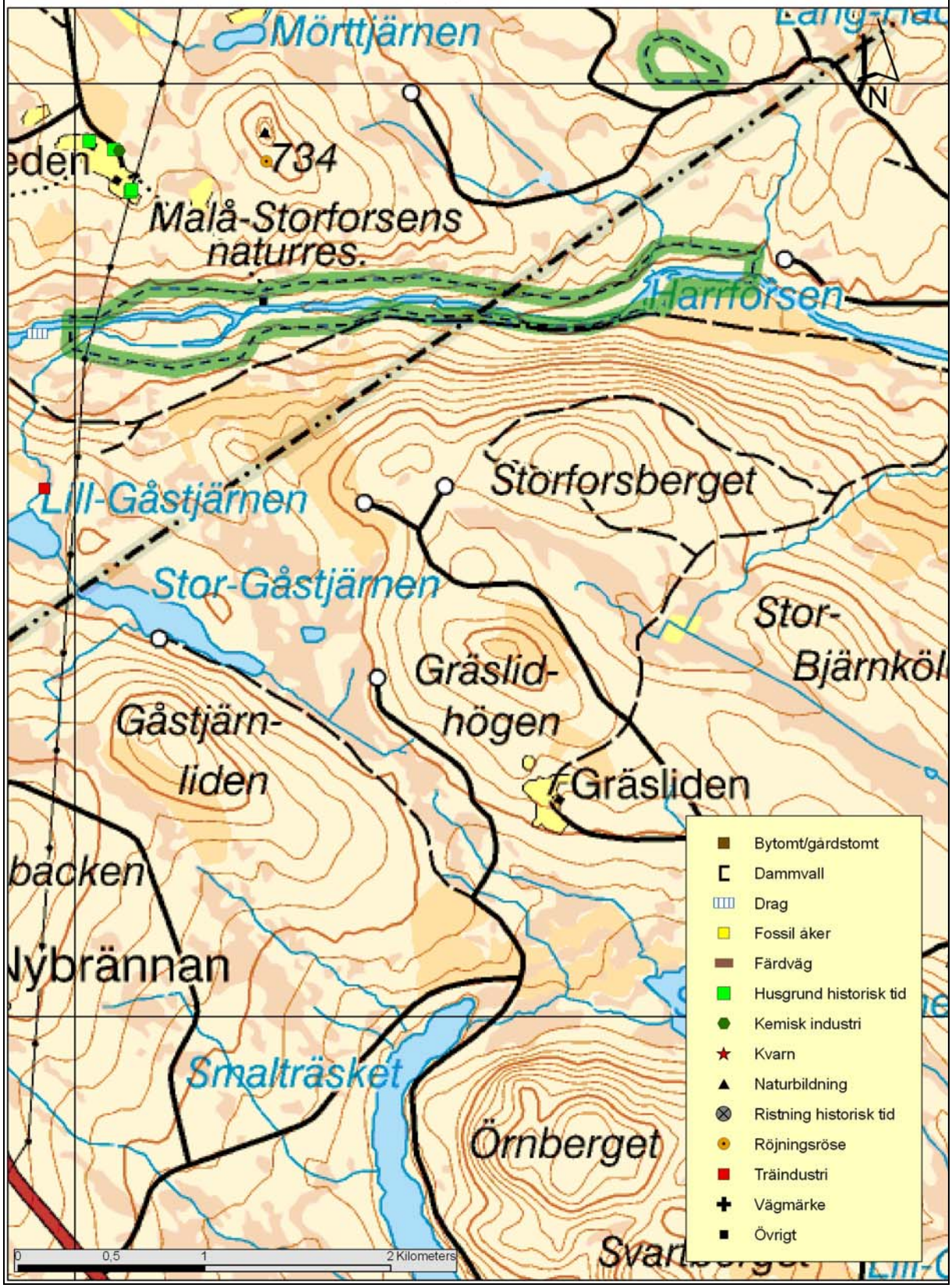

VÄSTERBOTTENS
MUSEUM

Box 3183, 903 04 Umeå
Telefon 090-17 18 00. Telefax 090-77 90 00.
info@vbm.se
www.vbm.se